

2. budování speciálních matematických modelů a vytvoření zvláštních matematizovaných odvětví vědy (fyzika, biologie, ekonomie); 3. budování a analýza vědeckých teorií pomocí matematických a logických metod.

Autor strážlivě hodnotí možnosti aplikace uvedených metod v závislosti na analýze úrovně dané vědy a složitosti popisovaných procesů. Opět se zde však objevuje obvyklý problém: ačkoliv se předpokládá možnost využití exaktních metod i ve společenských vědách, je tento předpoklad spíše teoretický, uvedené příklady jsou totiž nejvýše z přírodních věd. Zdá se však, že i takto obecně naznačené cesty mohou být základem pro budování nových metodologických postupů ve společenských vědách.

Bohumila Koželouhová

Juan Eduardo Cirlot: *A Dictionary of Symbols*. Routledge & Kegan Paul, London and Henley 1983. 420 stran + obrazové přílohy.

Anglické vydání španělského Diccionario de Símbolos Tradicionales vyšlo (v překladu Jacka Sage) ve známém londýnském vydavatelství Routledge and Kegan Paul ve slovníkové řadě dějin myšlení. Jeho autor J. E. Cirlot (jak nám ho v zasvěcené předmluvě představuje Herbert Read) měl k fundovanému zpracování kulturněhistorického tématu dobré předpoklady: vystudoval hudbu na hudební akademii v Barceloně (kde se narodil roku 1916). Vydal několik básnických sbírek, později působil jako literární kritik a teoretik a především jako historik umění. Symbolický prvek, přítomný v každém umění, ho přivedl ke studiu symbolismu ve všech jeho aspektech. Výsledkem jeho dlouholetého studia je právě tento slovník, jenž, jak píše Read, „můžeme číst jako odbornou příručku i jako zábavnou knihu“.

Celková koncepcí slovníku objasňuje Cirlot v úvodu, kde na historickém přehledu vývoje symbolu a symboliky dokládá jejich aktuálnost i pro dnešní dobu. Velmi dobře chápe a interpretuje dějinnou úlohu symbolů, jež se (při jejich správném pochopení) mohou stát klíčem k jednotlivým historickým epochám, náboženstvím, uměleckým a filozofickým směrům, národním povahovým rysům, k správnému psychologickému výkladu symboliky snů apod. Spolu s Frommem definuje symboliku jako „zapomenutý jazyk“ společný všem „mladým“ civilizacím a stále různorodější u společenstev vyvinutějších. Prvotní účel symbolů orientuje (v souladu s historickými fakty) výhradně do primitivně náboženského myšlení a kultovního jednání (symboly — např. osmičlenný indiánský zvěrokruh — jsou „podobami“ boha). Význam symbolů pro dnešek hledá Cirlot především v moderním umění (symbolismus přitom nechápe jako samostatný umělecký směr, ale jako vyjadřovací styl používaný více či méně v každém vývojovém období dějin umění) a v soudobé klinické psychologii; úvod uzavírá výkladem symbolické syntaxe.

Slovníková hesla, jež následují, je možno rozdělit do dvou základních skupin: na hesla vykládající význam určitého symbolu (*Oko, Ruka, Lev, Kříž*) a na hesla vysvětlující, jakými symboly se vyjadřují určité jevy, události, věci, vztahy (*Jméno, Láska, Cesta*); mimoto jsou uvedena i jména bohů (např. starořecké mytologie). Při zachování vysoké vědecké úrovně tvoří některá hesla (např. *Architektura, Císla, Voda*) samostatné komponentované čtivé eseje. Úroveň práce podtrhuje obsáhlý rejstřík, kvalitní seznam základní literatury (na niž je v textu často a plynule odkazováno) i sekundární bibliografie, zahrnující asi pět set položek (od 15. do 20. století). Slovník doplňuje řada ilustrací v textu a 32 tabulí černobílé fotodokumentace.

Jako ukázkou uvádíme překlad jednoho ze stručných hesel.

„PES je symbolem věrnosti, a proto se často objevuje u nohou žen např. na reliéfech středověkých hrobek; podobně jako lev, jinak atribut mužnosti, symbolizuje také odvahu (20). V křesťanské symbolice má pes ještě další význam, odvozený z posláni ovčáckého psa střežit a vést stádo: to se časem stalo alegorií kněze (46). V ještě hlubším smyslu, jenž se týká posmrtného života, je pes (stejně jako např. sup) průvodcem zemřelých na jejich cestě „přes Mrtvé moře“, kde je spojován se symbolikou mateřství a zmrtvýchvstání. S podobným významem se maloval na výjevy zachycující obětování býka (31).

V alchymii byl užíván spíše jako znamení než jako symbol. Pes požíraný vlkem znázorňuje čištění zlata pomocí antimonu.“

Helena Bretfeldová

Henryk Pisarek: Filozofia Svetozara Markovicia (1846—1875). Z historie marxizmu v Serbii. Wrocław 1981. 208 stran.

Práce je věnována výkladu filozofických názorů myslitele, který po studiích v Bělehradě a Petrohradě a během svého pobytu ve Švýcarsku se stal kolem roku 1870 „prvním srbským marxistou“ a jedním ze zakladatelů revolučního hnutí u jižních Slovanů. Jeho světový názor se „utvářel a rozvíjel pod vlivem srbské tradice i aktuálního stavu kultury a filozofického myšlení, pod vlivem světového názoru ruských revolučních demokratů a narodníků let šedesátých a sedmdesátých, materialistické filozofie a ateismu francouzského osvícenectví, filozofie a ateismu tzv. vulgárních materialistů, pozitivistické filozofie, marxismu, filozofických a ateistických teorií různých odrůd socialismu a pod vlivem filozofických obsahů a metodologických direktiv přírodních a společenských věd“ (s. 19). Autor rekonstruuje jeho světový názor systematicky: vykládá jeho pojetí předmětu filozofie, určuje charakter jeho materialismu (obsahujícího i prvky dialektiky), rozebírá jeho pojetí vědomí a teorie poznání a konečně informuje o jeho kritice náboženství a ateismu. Autor ukazuje, že Markovičovo myšlení vycházelo ze široké celoevropské základny pokrokových a revolučních snah, že však zároveň odpovídalo světové názorovým a ideovým potřebám srbské, resp. i jihoslovanské společnosti. Přes své některé slabosti a nedůslednosti „Markovičem propagovaný vědecký socialismus, marxismus, věda a filozofie, úzce spjaté se společenskou, politickou a intelektuální skutečností tehdejšího Srbska, jeho ontologické, gnozeologické i ateistické koncepce nejen aktivně působily na vědomí širokých mas národa, nýbrž našly i bezprostřední teoretické pokračovatele“ (s. 192—193), viz např. Vaso Pelagić, Boguslav Sulek a Mita Cenić. Hodnota Pisarkovy práce je jak v pečlivé a plastické rekonstrukci Markovičova díla, tak ve schopnosti jejího autora postihnout širokou škálu různotvárných vlivů, z nichž ve druhé polovině minulého století mohl vykristalizovat i mimo hlavní proud pokrokového evropského myšlení postoj marxisty.

Jiří Cehl